

„Jak se Praha bavila” — wystawa w Muzeum Głównego
Miasta Pragi, 21 września 2005–28 lutego 2006

Na wystawie ukazano jeden z najbardziej interesujących elementów życia mieszkańców Pragi w okresie od ostatniego dwudziestolecia XVIII wieku do roku 1918. Tematem przewodnim ekspozycji, której kuratorem był profesor Zdenek Mika, był sposób, w jaki prażanie spędzali czas wolny, oraz wpływ nowych form rozrywki na więzi społeczne w mieście. Zaprezentowano aktywność mieszkańców w różnych sferach życia społecznego i towarzyskiego: udział w wydarzeniach kulturalnych i artystycznych, codzienność kawiarni i restauracji, początki aktywności sportowej, w końcu uczestnictwo w życiu społecznym i politycznym. Zwrócono też uwagę na zmiany stylu życia zachodzące w przedstawionym okresie, charakteryzującym się dynamicznym rozwojem i rosnącym wpływem masowych środków przekazu — przede wszystkim prasy, a pod koniec XIX wieku także kina — na życie codzienne prażan.

Wybór epoki nie był przypadkowy, bowiem to właśnie w XIX wieku Praga z prowincjonalnego miasta Cesarstwa Austro-Węgier, liczącego około 1800 roku 74 tysiące mieszkańców, przekształciła się w nowoczesny ośrodek wielkomiejski, centrum polityczne i kulturalne narodu czeskiego i jedną z metropolii europejskich. Jej ludność przed pierwszą wojną światową liczyła około 600 tysięcy¹. Tak imponujący skok demograficzno-cywilizacyjny miasto przeżywało po raz pierwszy od epoki Karola IV, kiedy to pod koniec panowania tego władcy Praga liczyła 40 tysięcy mieszkańców, będąc jednym z najludniejszych miast ówczesnej Europy. Wpływ na tak dynamiczny rozwój demograficzny, szczególnie w drugiej połowie XIX wieku, miała szybka absorpcja zdobyczy rewolucji technicznej nad Wełtawą. Sprzyjały jej przede wszystkim zmiany administracyjne przeprowadzone u schyłku XVIII wieku. W 1784 roku odrębne dzielnice: Hradczany, Mała Strana, Nove Mesto i Stare Mesto, połączono w jeden organizm miejski, co stało się przełomowym momentem w historii Pragi. Do tego bowiem czasu rozwijała się ona w zasadzie na terytorium wyznaczonym przez średniowieczne mury, było ono jednak tak rozległe, że do przełomu XVIII i XIX wieku można było w tych granicach znaleźć wolne parcele. Po roku 1784 intensywnie i kompleksowo porządkowano przestrzeń miejską: powstała sieć wodociągów, brukowano ulice, stawiano nowe budynki w miejsce wyburzanych — średniowiecznych i nowożytnych. Powstawały nowe dzielnice poza murami miejskimi, które przyłączano do miasta. Oprócz budynków mieszkalnych z wielkim rozmachem wznoszono obiekty użyteczności publicznej. Teatr wybudowany pod koniec XVIII wieku przez

¹ Dane o liczbie ludności za: J. Janaček, *Dzieje Pragi*, Warszawa 1977, s. 280, 322.

hrabiego F.A. Nostic-Rienecka, zakupiony przez magistrat w 1799 r. i noszący odąd nazwę Teatru Stanowego² stał się ośrodkiem życia kulturalnego do czasu wybudowania secesyjnych, monumentalnych budowli Narodnego Divadla (1868–1883), opery Rudolfinum (1876–1882), a także Narodnego Muzeum (1885–1890). Te budynki-instytucje stały się symbolem czeskiej kultury drugiej połowy XIX wieku, wywierając znaczący wpływ na rozwój świadomości narodowej Czechów oraz praskiego życia kulturalno-towarzystkowego. Na wystawie zaprezentowano liczne afisze teatralne, operowe, a także obrazy i szkice oddające atmosferę wielkich wydarzeń kulturalnych w Pradze z udziałem czołowych artystów ówczesnej Europy. Występowali tu między innymi Fryderyk Chopin, Franciszek Liszt, Ludwig van Beethoven, Nicolò Paganini; więzi narodowe i kształtowanie się czeskiej świadomości narodowej umacniały koncerty Bedřicha Smetany i Antonina Dvořáka. Koncerty, przedstawienia operowe i teatralne stały się elementem codziennego życia zamożniejszych prażan; były nie tylko atrakcją kulturalną samą w sobie, ale także spotkaniami towarzyskimi wyższych sfer, na których nie wypadało po prostu nie być. Obowiązywały odpowiednie stroje. Uzupełnieniem eleganckiej toalety był nieodzowny wachlarz, o czym przekonuje prezentowana na wystawie liczna ich kolekcja.

Popularnością cieszyły się letnie koncerty w plenerze, w których uczestniczyła — co potwierdzają eksponowane na wystawie afisze i fragmenty prasowych artykułów — publiczność szersza, nie zaś jedynie przedstawiciele elit, jak to było w przypadku przedstawień teatralnych i operowych.

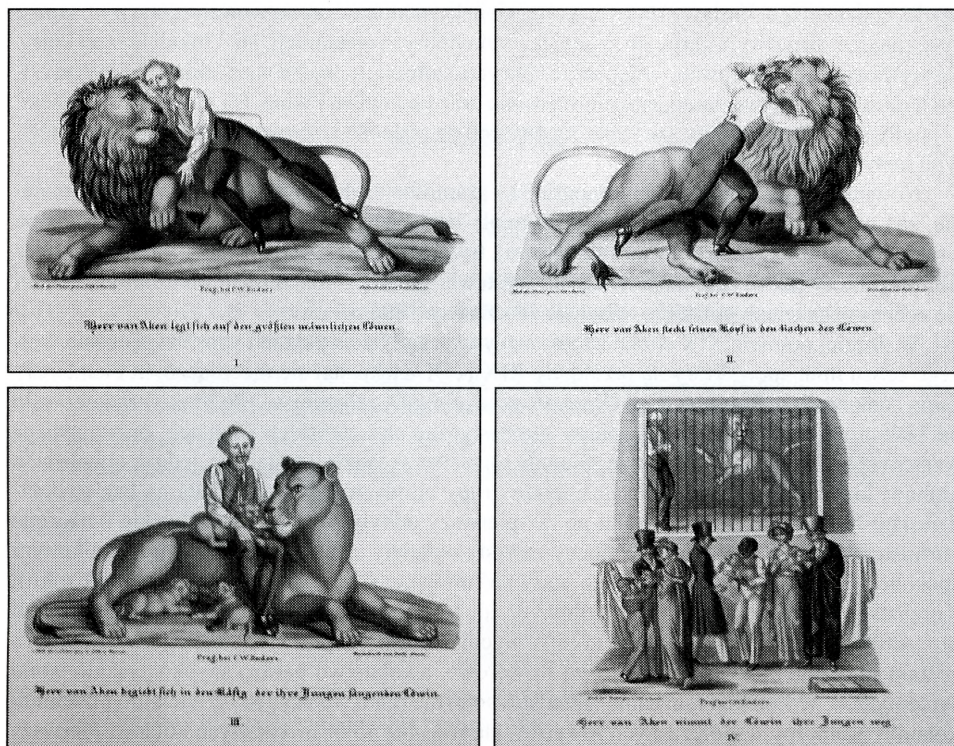
Niemalże równoległe z przełomem architektonicznym do Pragi wdarły się zdobycze rewolucji technicznej, co zdynamizowało rozwój i przemiany społeczno-gospodarczo-demograficzne. W latach 1839–1841 zbudowano drugi — po średniowiecznym moście Karola — most na Wełtawie, a do końca XIX wieku powstało kolejnych siedem przepraw łączących oba brzegi Wełtawy³. W 1841 roku zainaugurowano żeglugę parową na Wełtawie i Łabie. W 1845 roku uruchomiono połączenie kolejowe z czołowymi europejskimi miastami ówczesnej epoki, między innymi Wiedniem, Paryżem i Dreznem. Podróże pierwszym parowcem Bohemia po Wełtawie bądź pociągami poza Pragę stały się nie tylko jedną z atrakcji towarzyskich miasta, ale i stopniowo — wraz z większą dostępnością nowych środków transportu — elementem codziennego życia jego mieszkańców, co przedstawiają prezentowane na wystawie liczne szkice, akwarele i obrazy z epoki.

W 1875 roku pojawiła się komunikacja miejska. Najpierw były to omnibusy, następnie tramwaje konne, w końcu w 1891 roku na ulice Pragi wyjechał pierwszy tramwaj elektryczny. Dostępność komunikacji otworzyła szerszemu gronu mieszkańców możliwości przemieszczania się nie tylko w obrębie miasta, ale i w rejonach podmiejskich. Dzięki temu wypoczynek „na zielonej trawie” stał się popularną i powszechną formą spędzania czasu wolnego nie tylko przez przedstawicieli elit. Korzystali z niej również ludzie pochodzący z niższych warstw, w tym robotnicy, zatrudnieni głównie w przemyśle ciężkim, jak i spożywczym, stanowiący z roku na rok coraz większy odsetek ludności miasta. W szybkim czasie Praga stała się najbardziej uprzemysłowionym miastem monarchii⁴. Zmiany stylu spędzania wolnego czasu przez prażan u schyłku XVIII i w drugiej połowie XIX wieku są bardzo widoczne. Pod koniec XVIII wieku do najbardziej popularnych, głównie wśród przedstawicieli elit, zaliczały się wypady za miasto, przechadzki po malowniczej okolicy wśród ruin zamków, w niewielkim gronie znajomych. Od drugiej połowy XIX wieku wypoczynek na łonie natury nabrał cech powszechności i masowości. Podmiejskie tereny zielone stawały się miejscem organizowania festynów, występów cyrków

² A. Janaček, op. cit., s. 276.

³ Tamże, s. 306.

⁴ W 1880 roku ponad 40 procent ludności, której liczba przekroczyła wówczas granicę 100 tysięcy, utrzymywało się z pracy w przemyśle, tamże, s. 302.

Ryc. 1. Afisz informujący o występach cyrku w Pradze, druga połowa XIX w., Muzeum Głównego Miasta Pragi, fot. O.M. Przybyłowicz

i objazdowych trup artystycznych, słowem imprez gromadzących szerokie rzesze mieszkańców. Pierwszy objazdowy cyrk gościł w Pradze w 1868 roku. O przyjeździe cyrkowców, planowanych imprezach informowały licznie prezentowane na wystawie plakaty, afisze, a także prasa. Owe plakaty, niejednokrotnie bardzo atrakcyjne w formie artystycznej, były redagowane w języku niemieckim i — coraz częściej — w czeskim. Występy akrobatów, połykaczy ognia, linoskoczków, objazdowych teatrzyków lalkarskich, pogromców zwierząt bądź panoptikum, gromadzące tysiące widzów, przejęły funkcję osiemnastowiecznych oficjalnych ceremonii publicznych, związanych z funkcjonowaniem dworu cesarskiego. Do tego typu wydarzeń praskich u schyłku epoki oświecenia zaliczają się przede wszystkim koronacje. Ostatnia spośród wielkich uroczystości dworskich, która zgromadziła tysiące prażan, była koronacja cesarza Leopolda II na czeskiego króla w katedrze św. Wita we wrześniu 1792 roku. Przepych koronacji, ich niecodzienną oprawę i zainteresowanie mieszkańców miasta tego typu wydarzeniami przedstawiono na kilku rycinach i obrazach zaprezentowanych na wystawie.

Czynnikami integracji tworzącej się społeczności miejskiej były zabawy karnawałowe organizowane w miejscach publicznych, które od przełomu XVIII i XIX wieku cieszyły się coraz większą popularnością. Kreacje i toalety z XIX wieku zaprezentowane na wystawie nie tylko oddają ducha czasu, ale pozwalają też uchwycić zmiany w ówczesnej modzie. Życie pulsowało także w coraz liczniej powstających restauracjach, kawiarniach, piwiarniach i winiarniach. W tych miejscach odbywały się zabawy taneczne. Każda z restauracji bądź winiarni tworzyła własny klimat, podkreślając go charakterystycznym wystrojem wnętrza, wyposażeniem w przedmioty

użytku codziennego. Zastawy stołowe, kufle, kielichy, podobnie jak serwowane potrawy i napoje były znakiem firmowym zarówno znanych i wykwintnych restauracji, jak i lokali niższej klasy. Na wystawie zaprezentowano oryginalne nakrycia stołowe, a przede wszystkim zbiór wymyślnych naczyń do wytwarzania, przechowywania oraz picia piwa i wina. Na początku XX wieku pojawiły się w Pradze pierwsze kabarety, których działalność wzorowano na najstarszych tego typu instytucjach Paryża i Berlina.

Nowinki techniczne takie jak fonograf czy gramofon szybko zyskiwały powszechne uznanie, zaś wpływ na ich rozpowszechnienie miały liczne wystawy, w tym ta najbardziej znana z roku 1891 (Jubileuszowa Wystawa Krajowa), trwająca blisko sześć miesięcy. Pierwszy pokaz filmowy, który jak to zaprezentowano na wystawie stał się wydarzeniem kulturalnym i odbił się echem w gazetach praskich, odbył się 18 czerwca 1898 roku.

W drugiej połowie XIX wieku istotny wpływ na styl bycia prażan i sposób spędzania wolnego czasu miał sport, który na przełomie XIX i XX wieku stał się nieodłącznym elementem życia codziennego. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, założone w 1862 roku organizowało od 1895 r. regularne, publiczne pokazy gimnastyczne na Leteńskich Błoniach, przyciągające tysiące osób. W 1830 r. na Wełtawie pojawiły się pierwsze łodzie wiosłarskie, jednak organizacja klubów, które zrzeszały coraz to liczniejsze grupy młodych ludzi, przypadła na lata siedemdziesiąte XIX wieku. W 1909 roku po raz pierwszy odbyły się regaty wiosłarskie o nagrodę burmistrza Pragi. Z nadbrzeży Wełtawy zawody oglądały setki prażan. W zimie popularnym sposobem spędzania czasu wolnego stały się miejskie ślizgawki (pierwsza w 1869 roku). Korzystały z nich nie tylko dzieci i młodzież, ale także coraz chętniej dorośli. Świadczą o tym prezentowane na wystawie liczne ryciny, wycinki prasowe, pierwsze zdjęcia. W 1883 roku zostało założone Praskie Towarzystwo Rowerowe, a kolarstwo bardzo szybko zyskało wielu sympatyków. W kolekcji muzealnej przedstawiono nie tylko welocypedy z wielkimi przednimi kołami i prototypy współczesnych rowerów, ale również ubiór ówczesnych kolarzy. Pierwszy wyścig odbył się w 1897 roku na trasie Biechowice–Praga, zaś od 1905 roku rozgrywano już regularnie zawody kolarskie Praga–Mochów–Praga. W latach osiemdziesiątych założono dwa najstarsze w Czechach i najbardziej znane w Europie czeskie kluby: Slavia (1892) i AC Sparta (1893). Jedną z najbardziej popularnych dyscyplin sportowych w Czechach stał się hokej na lodzie, którego początki sięgają przełomu XIX i XX wieku. Dyscyplina ta, uprawiana między innymi w dwóch wspomnianych klubach, bardzo szybko zyskiwała popularność i nowych sympatyków nie tylko w samej Pradze. Świadczą o tym wycinki prasowe prezentowane na wystawie, a także liczne puchary potwierdzające błyskawiczne i spektakularne sukcesy czeskich hokeistów na początku XX wieku na arenie międzynarodowej. Zdobycie przez drużynę czeską mistrzostwa Europy w 1911 roku na lata ugruntowało silną pozycję hokeja nad Wełtawą, a dyscyplina ta jest uważana za sport narodowy Czechów po dziś dzień.

Olga Miriam Przybyłowicz

(Warszawa)